

Elina Kauranen

KATTORAKENTAMINEN KAUPUNKIKU- VASSA TAMPEREELLA

Kandidaatintyö
Rakennetun ympäristön tiedekunta
Iida Kalakoski
Olli-Paavo Koponen
05/2020

TIIVISTELMÄ

Elina Kauranen: Kattorakentaminen kaupunkikuvassa Tampereella (Rooftop building in the townscape of Tampere)

Kandidaatintyö

Tampereen yliopisto

Arkkitehtuurin TkK-tutkinto-ohjelma

05/2020

Kattorakentaminen on vihreämpi vaihtoehto esimerkiksi vanhan purkamiselle tai uusien tornitalojen rakentamiselle. Kasvavilla kaupungeilla on taloudellisia intressejä olla vetovoimainen kaupunki, rakentaa hyvää ja viihtyisää kaupunkitilaa sekä positiivista brändiä. Tällä tavoitellaan siis hyvää kaupunkikuvaa. Siksi tässä kandidaatintyössä tutkitaan millä tavalla kattorakentaminen vaikuttaa kaupunkikuvan rakentumiseen.

Tavoitteena on tutkia teoreettisesti, mikä on ullakkorakentamisen merkitys kaupunkikuvassa. Näkökulma on kadulta kokijan, eli kaupunkilaisen silmin. Tutkimusta tehdään arkkitehtuurikriitikon roolista teoreettisesti ja kadulta päin havainnoiden. Kaupunkikuvan rakentumista tutkitaan kaupunkisuunnittelun klassikkoteosten kautta. Nykypäivään linkitytään tuoreiden Tampereen kaupungin ullakkorakentamisselvityksen, kattorakentamista tutkivan diplomityön sekä Tampereen kaupungin korttelisuunnitelman avulla. Ilmiön toteutumista arvioidaan tapauskohtaisesti myös paikan päältä Tampereen Kuninkaankadulla.

Klassikkoteosten näkemys kaupunkikuvasta on varsin inhimillinen, aistillinen ja kokemuksellinen. Tämän kaltainen lähestymistapa on varsin ajankohtainen taas nykypäivänä. Metodina on klassikkoteosten näkemyksiin perustuen määritelty joukko kaupunkikuvallisia muuttujia, joiden avulla tarkastellaan kattorakentamisen merkitystä kaupunkikuvassa. Samojen muuttujien avulla tarkastellaan ilmiötä sekä teoreettisesti, että käytännön tilanteessa.

Kattorakentaminen vaikuttaa kaupunkikuvaan nykyaikaisten kaupunkisuunnittelun ihanteiden mukaisesti kerroksellisuutta, monimuotoisuutta ja moniarvoisuutta lisäten. Kattorakentaminen leivittäytyy kaupunkikuvaan pieninä lisäyksinä syventäen kaupunkikuvan kokemuksellisuutta. Kattorakentaminen rikkoo modernismin kaupunkisuunnittelun perinteitä ja sen ylälmaluonne nostaa katseen tienpinnasta havainnoimaan koko ympäristöä.

Kattorakentaminen on suhteellisen rajattu ja selkeä komponentti kaupunkikuvassa. Näin ytimessäseen konseptiin kääritty moniarvoinen tapa uudistaa ja elävöittää kaupunkia on perustavanlaatuisella tasolla tehokas jalostamaan kaupunkikuvaa eheäksi kokonaisuudeksi. Kun kaupunkikuvalliset arvot saadaan järjestykseen, ja kun ympäristö on fyysisesti ilmeeltään selkeä ja huollettu, saavutetaan kaupunkikuvallista koheesiota.

Avainsanat: Kattorakentaminen, ullakkorakentaminen, kaupunkikuva, täydennysrakentaminen

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. KAUPUNKIKUVA	2
2.1 Hyvän kaupunkikuvan ihanteet -näkökulmia	2
2.2 Tarkasteltavat muuttujat	4
2.3 Tampereen kaupunkikuvan nykytilanne	4
3. KATTORAKENTAMINEN	6
3.1 Tampereen keskustan kehitystavoitteet	6
3.2 Kattorakentaminen ilmiönä	6
4. KATTORAKENTAMINEN JA KAUPUNKIKUVA TEOREETTISESTI	8
5. KUNINKAANKADUN CASE	12
6. PÄÄTELMÄT	16
6.1 Kaupunkikuvan laatu	16
6.2 Arvot	16
LÄHTEET	18

1. JOHDANTO

Kaupunkien tiivistämiselle ja tehokkuuden lisäämiselle on suuri tarve muun muassa ekologisista ja taloudellisista syistä. Sitä toteutetaan rakentamalla uutta tyhjille paikoille, purkamalla vanhaa ja tekemällä sen tilalle uutta, tai täydennysrakentamisen keinoin jo olemassa olevan yhteyteen.

Kattorakentaminen on vihreämpi vaihtoehto esimerkiksi vanhan purkamiselle tai uusien tornitalojen rakentamiselle. Kasvavilla kaupungeilla on myös taloudellisia intressejä olla vetovoimainen kaupunki, rakentaa hyvää ja viihtyisää kaupunkitilaa sekä positiivista brändiä. Tavoitellaan siis hyvää kaupunkikuvaa. Siksi tässä kandidaatintyössä tutkitaan millä tavalla kattorakentaminen vaikuttaa kaupunkikuvan rakentumiseen.

Tavoitteena on tutkia teoreettisesti, mikä on ullakkorakentamisen merkitys kaupunkikuvassa. Näkökulma on kadulta kokijan, eli kaupunkilaisen silmin. Tutkimusta teen arkkitehtuurikriitikon roolista, mutta myös kadulta päin tavallisen kansalaisen silmin. Kaupunkikuvan rakentumiseen pureudutaan klassikkoteosten kautta, ja nykypäivään linkitytään tuoreiden kaupungin ullakkorakentamisselvityksen ja aiheeseen liittyvän diplomityön, sekä hyvinkin ajankohtaisen korttelisuunnitelman avulla. Ilmiön toteutumista arvioin tapauskohtaisesti myös paikan päällä Tampereen Kuninkaankadulla.

Ensin määrittelen kontekstin, johon aihe sijoittuu suomalaisten kaupunkien kehityksen tilan ja ullakko- ja kattorakentamisen sekä kaupunkikuvan määritelmän mukaan. Sen jälkeen tutkitaan klassikkoteosten näkökulmia kaupunkikuvaan, joihin perustuen määrittelin kaupunkikuvalliset komponentit, joiden perusteella kaupunkikuvaa tutkitaan. Sitten arvioin kattorakentamista osana määriteltyä kaupunkikuvaa teoreettisesti ja käytännön kohteessa.

2. KAUPUNKIKUVA

Kaupunkikuva on vaikutelma, joka kaupungista välittyy kokijalleen. Kaupunkikuva tarkoittaa fyysisen kaupunkiympäristön muodostamaa kuvaa, jota hahmotetaan visuaalisesti ja muilla aisteilla. Termi ei ole yksiselitteinen, sillä siihen liittyy lukemattomasti arvoja ja näkökulmia. Määrittelen hyvän kaupunkikuvan terminä siihen liittyvien arvojen ja siihen vaikuttavien muuttujien mukaan.

2.1 Hyvän kaupunkikuvan ihanteet -näkökulmia

Kevin Lynchin (1960) näkemyksen mukaan kaupunki on laajan skaalan aikaan sidonnaista taidetta. Se elää muuttuen hitaasti ja jatkuvasti. Kaupunki sisältää kokijalleen enemmän, kuin vain visuaalisen maiseman. Kaupunkiin liittyy kokijalleen runsaasti mitä kirjavimpia assosiaatioita, merkityksiä, ja muistoja. Kaupunkia havainnoidaan moniaistisesti. (Lynch 1960)

Kaupunkiin liittyy myös jaettuja muistoja. Yhteisen kotikaupungin kokemus voi rakentaa siltoja eri ihmisten välille. Lynchin sanojen mukaan toisen maailmansodan aikaan yhteinen kotikaupunki oli merkittävä yhdistävä tekijä sotilaiden välillä, useinkin ensimmäinen asia, josta alettiin puhua ensimmäiseksi sotilaiden kesken. (Lynch 1960). Tästä päätellen jopa identiteettiä saatetaan rakentaa asuin- tai kotikaupunkiin voimakkaasti perustuen. Kodilla ja kotikaupungilla on aivan erityinen merkitys ihmiselle. Määrittelen, että subjektiivisesti koettavat muistot ja muut ympäristön herättämät assosiaatiot, ovat erottamaton osa kaupunkikuvaa. Laadukas kaupunkikuva on sellainen, johon voi voimakkaasti kiintyä ja kokea omakseen.

Lynchin (1960) mukaan paikan tunnistaminen on ihmisyyteen perustavanlaatuisella tavalla juurtunut tarve. Eksymisen tunne on voimakas ja shokeeraava kokemus. Tästä syystä paikka tarvitsee identiteetin. Toimiva identiteetti rakentuu paikkaan esimerkiksi historian, taiteen, käytön ja paikan sisäisen koheesion avulla. Kaaottiseksikin koettava paikka voidaan kokea positiivisella tavalla omaleimaiseksi, kunhan siellä on löydettävissä sisäistä järjestystä, koherenssia. Paikan identiteettiin liittyy voimakkaasti moniaistillisuus, esimerkiksi tuoksu voi olla merkittävässä roolissa paikkaa. Tunnistettava ja leimallinen ympäristö voi tällä tavoin voimistaa ja tehdä intensiivisemmäksi ihmisen yleistä kokemusta. Hyvä kaupunkikuva sisältää riittävästi paikalleen tunnusomaisia monin eri aistein havaittavia piirteitä. (Lynch 1960)

Lynchin (1960) näkemyksen mukaan ihmisen ulkopuolisen maailman täytyy olla jäseneltävissä, eli siinä täytyy olla tarpeeksi identiteettiä ja rakennetta. Se ei siltikään saa olla liian selvä tai ennalta-arvattava, sillä se olisi tylsä. Ympäristön on hyvä stimuloida ihmistä emotionaalisesti. Teoksessa painotetaan, että sopivanlaisella kaaoksella ja mystisyydellä on arvonsa kaupunkimiljöössä. Gordon Cullenin (1971) mukaan Ihmismieli reagoi kontrastiin, ja se on keino syventää kokemusta kaupungissa. Kontrastin keinoin voi nostaa esiin tavanomaisiksikin koettujen asioiden yllättäviä piirteitä. Kaupunkitila voi Cullenin (1971) mukaan muodonannollaan vastata ihmisen draaman ja jännityksen kaipuuseen. Hyvä kaupunkikuva on sopivasti hahmotettavissa ja jäseneltävissä, mutta sisältää myös yllättäviä elementtejä.

Tavoitteena on muokata kaupungin elementtejä niin, että emotionaalinen vaikutus saavutetaan. Tähän Cullen (1971) pureutuu hieman konkreettisemmalla tasolla sarjallisen katsomisen teoriassaan. Sarjallinen katsominen koostuu jo olemassa olevasta näkymästä ja avautuvasta uudesta näkymästä. Teoriaan liittyy vahvasti kehon positio ympäristöön nähden sekä tilassa fyysisesti liikkuminen. Kokemus on mielekäs, kun avautuvasta näkymästä paljastuu jotakin kiinnostavaa, eikä kaikkea näe heti kerralla. (Cullen 1971)

Mittakaavallinen rikkaus ja materiaalin tuntu ovat tärkeitä muuttujia miellyttäväksi koettavassa kaupunkitilassa. Cullen (1971) korostaa myös kaupungissa maantason poikkeavuutta kaikesta sen yläpuolella olevasta. Käsitteet 'siellä' ja 'täällä' muodostavat kokemuksen syvyyttä lisäävän vastaparin. Tulkita voi, että kuljettaessa katutasossa ylempät kerrokset ovat aina saavuttamattomissa, kaukana. Tulkitsen, että tämä asettaa yläilmoissa olevan arkkitehtuurin kaupunkikuvallisesti merkittävään aivan omaan, jopa runolliseen ulottuvuuteensa.

Cullen (1971) esittää aikalaisiinsa nähden poikkeuksellista kritiikkiä kaupunkisuunnittelulle perinteikästä yhtenäistävää otetta kohtaan, jossa paikan alkuperäinen ympäristö puretaan ja tilalle rakennetaan täysin uudelleenjärjesteltyä ympäristöä. Cullen (1971) puhuu mieluummin jo olemassa olevaa täydentävästä ja paikan päällä rakentuvan yllätyksellisen ympäristön puolesta. Tämänkaltainen tapa rakentaa kaupunkiympäristöä täydentäen pala palalta muodostaa orgaanisesti ajassa muovautuvaa, kerroksellisesti ja kokemuksellisesti rikasta kaupunkikuvaa. (Cullen 1971)

2.2 Tarkasteltavat muuttajat

Lynchin ja Cullenin klassikkoteosten näkemys kaupunkikuvasta on varsin inhimillinen, aistillinen ja kokemuksellinen. Tämän kaltainen lähestymistapa on varsin ajankohtainen taas nykypäivänä. Siksi näihin pohjautuen määrittelen muutamia arvioitavia kaupunkikuvallisia muuttujia, joiden avulla tarkastelen ullakko- ja kattorakentamisen merkitystä kaupunkikuvassa. Näiden klassikkoteosten ja omien havaintojeni perusteella tutkin kaupunkikuvan laatua arvioiden tilallista kiinnostavuutta, paikan tuntua, kerroksellisuutta, runollisuutta, materiaaliteettia, mittakaavan miellyttävyyttä, avautuvia näkymiä, yllätyksellisyyttä, salaperäisyyttä, koheesiota ja virikkeiden runsautta. Lisäksi arvioin näiden muuttujien muodostaman kokonaisuuden emotionaalista vaikutusta.

2.3 Tampereen kaupunkikuvan nykytilanne

Tampereen keskustassa on kaupunkikuvallista potentiaalia runsaasti. Omaleimaisuutta luo teollisuusarkkitehtuurin jälki kaupunkikuvassa, ja varsinkin persoonallisia aukeita paikkoja löytyy useita. Keskusta on rajautunut pinta-alaltaan ahtaalle alueelle, ja se on näin ollen helposti hahmotettavissa. Pienuutensa vuoksi keskustasta kuitenkin puuttuu yllätyksellisyyttä. Suurin osa keskustan katuverkosta noudattaa melko ennalta-arvattavaa ruutukaavaa, ja rakennuskanta on harvalukuisia poikkeuksia lukuun ottamatta nuorta, suhteellisen saman ikäistä, ja arkisen monotonista, jopa lähiömäistä luonteeltaan. Monet sivukadut muistuttavat toisiaan.

Tampereen rakennuskanta on suhteellisen nuorta. Moisala & Ylä-Anttilan (2013) selvityksen mukaan yli 70% Tampereen keskustan rakennuksista on toisen maailmansodan jälkeen rakennettuja, ja tasakattoisia ovat noin puolet. Tämä tarkoittaa sitä, että suuri osa Tampereen keskustasta on rakentunut nykyiseen muotoonsa voimakkaasti viime vuosisadan lopun modernististen arvojen mukaisesti. Näiden ihanteiden vaikutus ulottui yhä 2000-luvulle asti.

Modernismin suunnitteluihanteita ovat hyvin pitkälle viety kaikkeen ulottuva yhtenäistäminen, järkipäristäminen, tehokkuus, ja teollinen liukuhinnatuotanto. Taustalla vaikuttavat toisen maailmansodan jälkeinen jälleenrakentaminen, yhteiskunnallinen rakennemuutos ja voimakas kaupungistuminen 70-luvulla. Anni Tamminen (2008) puhuu rakennusteollisuuden aikaansaamasta yllätyksettömyydestä ja homogeenisyydestä. Ajan henkeen kuului oletus siitä, että kaupunkija asuttavat suuret ihmismassat eläisivät keskenään yhteneväistä muotinmukaista elämää. Sen takia esimerkiksi rakennuskannan

asuntojakauma on suorastaan yksitoikkoinen ja vaihtoehdot ovat vähäisiä. Tämä monotonisuus näkyy Tampereen kaupunkikuvassa niin rakennusten arkkitehtuurissa, kuin myös ihmisten kirjossa ja tavassa käyttää kaupunkia.

Suomalaisen kaupunkisuunnittelun traditio on modernismin hengessä ollut yhtenäistäminen. Kaupunkikuvallisuuden tärkein esteettinen kriteeri oli yhtenäisyys. Tämä ohjasi ympäristön muodostumista pitkään, mutta nyt nämäkin ihanteet ovat alkaneet korvautua uusilla. Nykyisin yleisenä suuntauksena kaupunkisuunnittelussa on se, että yhtenäisen kaupunkikuvan ideaali on korvautunut monimuotoisuutta korostavalla ja sallivakaupunkikuvan ideaalilla. Historiallisille kantakaupunkialueille tyypillistä ajallista kerroksellisuutta ja monimuotoisuutta pidetään taas arvossaan. Tätä myös tavoitellaan uutta suunnittelussa. Moisala & Ylä-Anttila (2013).

Kaupunkikuva Tampereella nykyilmeessään on siis rakentunut suurelta osin sen oletuksen mukaan, että ihmiset eläisivät hyvin samalla tavalla toisiinsa nähden. Koska enää ei ole yhteiskunnallista tarvetta kaikkien elää muotimukaisesti samanlailla, tätä voimakkaasti ilmentävä kaupunkikuva on vanhanaikainen. Ympäristöä tulee päivittää nykyisiä arvoja vahvemmin heijastelevaksi samalla luoden hyvää kaupunkikuvaa voimistamalla tilallista kiinnostavuutta, paikan tuntua, kerroksellisuutta, runollisuutta, materiaaliteettia, mittakaavan miellyttävyyttä, avautuvia näkymiä, yllätyksellisyyttä, salaperäisyyttä, koheesiota ja virikkeiden runsautta.

3. KATTORAKENTAMINEN

3.1 Tampereen keskustan kehitystavoitteet

Tampere on kaupunkina harvinaisessa tilanteessa, sillä sen täytyy hallita runsaan kasvun aiheuttamia haasteita. Strategisessa suunnittelussa painotetaan keskusta-alueen kasvua, jonne suunnitellaan asutettavan 10 000 ihmistä vuoteen 2030 mennessä. Kasvun tavoitteet eivät ole ainoastaan määrällisiä, vaan ympäristön laadullisilla seikoilla on myös suuri painoarvo. Kaupunkirakenteen tiivistäminen on yleinen muutostrendi kaupunkikehityksessä. Asukasmäärän kasvu lisää eloa ja kuhinaa keskustaan, joka taas lisää palveluiden kysyntää ja tarjontaa, joka taas lisää kaupunkielämää ja kaupunkikultuuria. (Moisala & Ylä-Anttila 2013).

Kasvupaine on suuri, ja rakentamista tapahtuu kiireessä. Riskinä on, että tehdään anonyymiä ja tylsää ympäristöä. On kaupunkien tunnettu etu erottua edukseen ja olla mielenkiintoinen, sillä kilpaillakseen asukkaista kaupunkien on oltava vetovoimaisia. Siksi Tampere pyrkii hyödyntämään kattorakentamisen potentiaalia kaupunkirakenteen tiivistämisessä osana hyvän kaupunkikuvan ja imagon rakentamista.

3.2 Kattorakentaminen ilmiönä

Kattorakentamisella tarkoitan tässä kandidaatintyössä ullakkorakentamista, korotusrakentamista ja kattopintojen käyttöönottoa erilaisia toimintoja varten. Ullakkorakentaminen on jo olemassa olevien ullakkotilojen muuttamista asuinkäyttöön tai muuhun tarkoitukseen sopivaksi. Ullakkorakentamisessa alkuperäisen vesikaton linjaa ei muuteta, mutta ikkunoita saatetaan lisätä. Korotusrakentaminen on sellaista rakentamista, jota tehdään uusina korotuksina ja jopa kokonaisina kerroksina rakennuksiin alkuperäistä vesikattolinjaa noudattamatta. Korotusrakentamisessa rakennuksen kokonaisilme saattaa muuttua paljonkin. Korottaessa rakennetaan tyypillisesti enimmäkseen asuintiloja, mutta mahdollisesti myös uusia yhteistiloja, kokoontumistiloja, toimistoja tai vaikka ravintoloita ja muita kaupallisia liikkeitä. Kattorakentamiseen sisältyy myös ulkotilojen, kuten katto- puutarhojen, terassien, liikuntatilojen, ja vapaa ajan viettopaikkojen rakentaminen. Ilmiöön sisältyy monipuolisesti asumista ja muutakin kattopintojen käyttöönottoa ja näille puitteiden rakentamista.

Kattopintojen aktivoituminen on nykyajan muutostrendi tavassa käyttää kaupunkia. Eri-laisia toimintoja, kuten vapaa-aikaa, asumista ja työntekoa sijoitetaan katoille. Katot tarjoavat kiinnostavat puitteet uudelle. Kulttuurin ja kaupunkikehityksen suunnan muutokset ohjaavat kattorakentamisen suosiota. Yksilöllisyyttä tavoitellaan ja uniikit paikat koetaan kiinnostavina ja niille on kysyntää (Moisala & Ylä-Anttila 2013). Kiinnostavien tilojen lisäksi katoilta sijaitsee ennennäkemättömiä mielenkiintoisia näkymiä kaupungin ylle.

Ullakot ovat kaupunkikuvallisesti esteettinen, maisemallinen ja kulttuurihistoriallinen resurssi. Muutoskohteet ovat nykyään suosiossa modernismin puhtaan pöydän ratkaisujen sijaan. Kattorakentaminen mahdollistaa innovatiivisten yhdistelmien kehittämistä. Kattorakentamisessa lähtötilanteet ovat keskenään niin erilaisia, että suunnittelu on tehtävä yksilöllisesti eri kohteisiin. Kattorakentamista arvostetaan, sillä uniikit historiasta ammentavat piirteet ja paikan henki ovat nyt arvostettuja. Vapaissa kattopinnoissa ja käyttämättömillä ullakoilla on suuri tilallinen potentiaali asuttaa yhteensä merkittävät määrät ihmisiä. Tampereella katto- ja korotusrakentamisen lisärakentamispotentiaali on noin kaksinkertainen ullakkojen täydentämiseen nähden. (Moisala & Ylä-Anttila 2013).

Tavanomaisesti kattokerroksen lisärakentamisella rahoitetaan koko rakennuksen korjausta. Maailmansotien jälkeiset tasakatot ovat tulleet 2000-luvulla perusparannusikään ja kattopinta-alan hyödyntäminen on alkanut kiinnostaa korjauskulujen kattamiseksi (Moisala & Ylä-Anttila 2013). Muutokset ja ylläpito näkyy siis uusien tilojen syntymisen lisäksi usein julkisivussa, pihoilla, yhteistiloissa ja yleisessä asumisen laadussa. Näin katto- ja ullakkorakentaminen siistii muutos- ja korjaustöillä koko rakennuksen yleisilmettä ja kaupunkikuvaa. Tästä päätellen lisärakentamisen tarjoama korjaustöiden rahoitus kannustaa pitämään huolta jo olemassa olevasta rakennuskannasta ja pidentää sen käyttöikä. Tämä ylläpitää kaupunkikuvan säilymistä kerroksellisena tulevaisuudessa.

4. KATTORAKENTAMINEN JA KAUPUNKIKUVA TEOREETTISESTI

Moisala & Ylä-Anttilan (2013) selvityksessä on jaoteltu ullakko- ja kattorakentamisen suhdetta kaupunkikuvaan. Yleiseksi linjaukseksi voi tehdä yleistyksen, että historiallisissa kohteissa ajalta ennen modernismia tai suojelluissa kohteissa ullakkorakentamisen tulisi tapahtua varovaisempaa, sopeutuvaa linjaa noudattaen. Modernismin jälkeisiin tasakattoisiin ja muihin tuoreempiin kohteisiin katsotaan sopivan näyttävämpi, arkkitehtonisesti kattorakentamisen rohkeampi ja innovatiivisempi linja. Selvityksessä tehdään myös selkeä erottelu tiiviin katutilan katujulkisivun ylle sijoittuvasta kattorakenteen kaupunkikuvaan luomasta erilaisuudesta verrattuna aukeaa paikkaa reunustavan rakennuksen kattorakentamisesta. Niiden vaikutus kaupunkikuvaan on osin hyvin erilainen luonteeltaan. Aukealla paikalla muutoksen näkee joka suunnasta kokonaisuudessaan paremmin. Katutilassa taas tarkastelukulma on pienempi ja ei suoranaisesti näy niin paljoa, mutta tilallisen vaikutelman muutos voi olla koko paikan luonnetta dramaattisesti muuttava katutilan tiiviiden muuttuessa.

Tässä luvussa tutkin teoreettisesti kattorakentamisen vaikutusta kaupunkikuvaan aikaisemmin määrittelemieni kaupunkikuvallisten muuttujien kannalta, eli tilallista kiinnostavuutta, paikan tuntua, kerroksellisuutta, runollisuutta, materiaaliteettia, mittakaavan miellyttävyyttä, avautuvia näkymiä, yllätyksellisyyttä, salaperäisyyttä. Lisäksi arvioin näiden muuttujien muodostaman kokonaisuuden emotionaalista vaikutusta.

Tilallisuus

Ullakko- tai kattorakentaminen tiiviillä katualueella muuttaa kadun tilan tuntua voimakkaasti. Tiiviiden tunne muuttuu, kun vastakkaisten rakennusten korkeuden suhde muuttuu suhteessa kadun leveyteen nähden. Lisäkerroksia lisätessä katutila saattaa paikallisesti muuttua jopa kuilumaiseksi, joka lisää paikan tilallista kiinnostavuutta ja vähentää suorankin kadun monotonisuutta.

Tilalliseen luonteeseen ullakko- ja kattorakentaminen ei aukean paikan reunalla vaikuta yhtä voimakkaasti kuin katutilassa, sillä massan muutokset ovat niin pieniä suhteessa aukean tilan tyhjään massaan. Siksi tämäntyyppinen ratkaisu ei muuta aukean paikan tunnelmaa tilallisesti perustavanlaatuisella tavalla. Toisaalta tilalliseen kiinnostavuuteen liittyy myös ullakko-osioiden sisäisten tilallisten ominaisuuksien ja aukeuden yhteispeilissä muodostama kokonaisuus.

Paikan henki

Tiiviillä katualueella tilallinen poikkeama vaikuttaa positiivisesti paikan henkeen muuttaen tätä jollakin tapaa erityiseksi. Lisäksi korjaus- ja muutostöissä usein koko rakennuksen ilmettä siistitään, ja tämä voi ilmetä kadulle voimakkaanakin paikkaa korostavana muutoksena. Etenkin jos julkisivua korjataan korotuksen yhteydessä, värin tai materiaalin muuttuessa paikka rakennuksen vieressä saattaa olla aivan toinen muutostöiden jälkeen.

Avaran paikan reunalla paikan henkeen kattorakentamisella voi olla näkyvyytensä vuoksi merkittävä vaikutus. Parhaimmillaan muutos voidaan toteuttaa taiteellisella, interventiomaisella otteella hyvin rajatussa kontekstissaan. Muutos on ilmiselvä, sillä se on näkyvyytensä vuoksi luonteeltaan julkinen. Saavutettu vaikutus kaupunkikuvaan on sävyltään juhlallinen.

Kerroksellisuus

Korjaus- ja täydennysrakentamisessa pidennetään jo olemassa olevan käyttöikä. Tämä ylläpitää siis kerroksellisuuden säilymistä kaupunkikuvassa. Julkisivun ylle tehdyt muutokset lisäävät uuden nykypäivän kerrostuman rakennukseen. Katutilan tapauksessa katon tapahtumat eivät välttämättä näy paljoa tai ollenkaan kadulle tiukan katselukulman takia. Tämä tekee muutoksesta ja uuden kerroksen lisäämisestä varsin hienovaraisen eleen, jossa kadulle välittyy ennemmin vanhan rakennuksen korjaustöissä siistitty ja ylläpidetty ilme.

Aukiot ja torit kaupungissa ovat kulttuurihistoriallisesti usein arvokkaita ja niillä on usein kaupungissa rakennuksiakin vanhempi historia ja roolinsa kaupungissa. Aukeita paikkoja usein reunustaa historiallinen ja kerrostunut rakennuskanta (Moisala & Ylä-Anttila 2013). Näillä paikoilla on usein jo valmiiksi vahva kerrostuneisuuden aste. Korjaustoimet ylläpitävät tätä ajallista jatkumoa pidentäessä arkkitehtuurin käyttöikä, sekä uusi lisärakentaminen tuo kaupunkikuvaan uuden, oman aikamme kerrostuman moninaistaen ja virkistäen kaupunkikuvaa.

Mittakaavallisuus

Mittakaavallisesti moninainen, pala palalta täydentynyt, ajan kanssa ja tarpeiden muuttuessa muovautunut ympäristö on miellyttävää. Jos mittakaava kaupunkikuvassa on monipuolista, on sen arkkitehtuurissa enemmän liikkumavaraa detaljien runsauteen, ja suuremman mittakaavan tapauksissa jopa monumentaaliseen jylhyyteen. Korotus tai ullakokerros osaltaan saattaa suurentaa yksittäistä rakennusta, mutta se lisää kaupunkikuvaan uuden mittakaavallisen yksikön, rakeen.

Usein kattorakentaminen on arkkitehtuuriltaan erillistä verrattuna julkisivun alkuperäiseen osaan nähden. Katutilassa usein mittakaavallista vaihtelua määrää rakennusten rajat, jotka näyttävät usein pystysuunnassa tonttien rajojen mukaan. Kattorakentaminen paloittelee katutilan seinämiä myös vaakasuunnassa, mikä jakaa rakennuksen ja katutilan mittakaavallisuutta mukavasti myös vaakasuunnassa.

Materiaalin tuntu

Materiaalin tunnolla on tärkeä rooli kaupunkikuvassa. Jopa kokonaisia kaupunkeja voidaan brändätä yhden sille ominaisen materiaalin mukaan, kuten Tamperetta kutsutaan punatiilik kaupungiksi. Erilaiset tekstuurit ja materiaalien yhteensopivuus on tärkeää.

Tiiviillä kadulla materialiteetin merkitys voimistuu, sillä pysty- ja vaakapinnat ovat suhteellisen lähellä kokijaa ja väri ja tekstuuri ovat siten voimakkaasti aistittavissa. Kattokerroksen materiaalisuus ei useinkaan ole lähietäisyydeltä aistittavissa, mutta sillä on siitä huolimatta merkittävä rooli ja sen on tärkeää olla hahmotettavissa ja kuviteltavissa.

Näkymät

Ullakko- ja kattorakentamisella voidaan luoda kadulle aivan uusi maisema, joka löytyy katsomalla kohti räystäslinjaa. Usein näkymiä etsitään kadun kulkusuunnista ja risteyksistä, mutta nämä eivät ole ainoat vaihtoehdot. Etenkin erilaiset toiminnot katoilla voivat saada aikaan mielenkiintoisia katseenkiinnittäjiä näkymiin kadulta katoille. Vastavuoroisesti kattokerrokset tarjoavat kiinnostavia näkymiä kaupungin ylle. Näkymä katutasolta ylös toiseen näkymäpaikkaan on kiehtova ja uteliaisuutta herättävä komponentti katutilassa.

Kaupungin kattojen yllä on lukematon määrä vielä löytämättömiä maisemia. Maisemaan liittyy tiiviisti paikka, josta maisemaa katsellaan. Katoille voi luoda erilaisia jännittäviä

paikkoja löydettäväksi kaupunkilaisille. Uniikki näkymä oman kotikaupungin ylle voi edistää kotikaupunkiinsa kiintymistä ja sen omaksi kokemisen tunnetta.

Salaperäisyys, yllätyksellisyys, runollisuus

Se, että ullakkokerrokseen ei pysty kunnolla näkemään katutasosta, tekee niistä erityisiä. Kadulta voi havaita, että ullakot ja kattotilat ovat laadultaan poikkeuksellisia muuhun rakennukseen verraten. Kuitenkin ullakoiden tarkasteluetaisyys kadulta on suhteellisen lyhyt, useinkin vain noin 20 metriä. Tällöin näkee lähelle, mutta huonosti. Syntyy eräänlainen läheisyyden ja kaukaisuuden ristiriita. Ullakkokerroksen saavuttamattomuus luo runollisuutta ja moniarvoisuutta ympäristöön. Kun näkyvissä on jotain erityistä, jota ei pääse helposti tarkastelemaan, ympäristö saa aikaan kokijalleen, jopa ärsyttävän, emotionaalisen vaikutuksen.

Kattorakentamisessa voidaan tuoda kadulle nähtäville monenkirjavaa elämää ja näin ollen tuulettaa suomalaisia käsityksiä siitä, mitä on totuttu kadulta päin näkemään. Monenkirjavat toiminnot katoilla ja uudet innovatiiviset arkkitehtoniset ratkaisut kaupunkikuvassa ovat yllättäviä tuoreudellaan.

Vanhan rakennuksen ullakkokerroksissa on oma mielikuvitusta ruokkiva olemuksensa. Sadunomaiset maallikoiden mielikuvat jännittävistä kummitusullakoista ja tunnelmallisista luovista ullakkoasunnoista ovat subjektiivisuudestaan huolimatta voimakkaita arkkitehtuurin kokemisessa. Kaupunkikuvan haaveellista ja mielikuvitusta ruokkivaa puolta elävöittää tämän kaltainen assosiaatioihin perustuva ympäristön tarinallisuus. Näin voimakkaasti mielikuvia herättävää historiallisen rakennuksen ullakkoasuntoa voisi kutsua jopa intertekstuaaliseksi viittaukseksi muiden taiteenalojen puolelle.

5. KUNINKAANKADUN CASE

Valitsin tarkasteluun juuri tämän Kuninkaankatu 22:n korotuksen keskeisen sijaintinsa ja arkkitehtonisen laatunsa perusteella. Kohde oli jäänyt positiivisesti mieleeni jo ajalta ennen arkkitehtuurin opintoja, ja se on oiva esimerkki kattorakentamisen ja katutilan yhdistymisestä kaupunkikuvassa. Kaupunkikuvallisessa kontekstissaan Kuninkaankatu 22 sijaitsee tiiviillä katualueella ja alkuperäinen talo edustaa modernismin jälkeistä tasakatto-arkkitehtuuria nauhaikkunoineen. Kuninkaankatu 22:n korotus sai vuonna 2017 Tampereen kaupungin Hyvän rakentamisen palkinnon. Rakennus sijaitsee korttelissa, jonka rakennukset ovat rakennushistoriallisesti ja kaupunkikuvallisesti kerrostunut kokonaisuus eri korkuisine katujulkisivuineen. Toteutuneen korotuksen taustalla vaikuttavat kiinteistönomistajien toiveet, kaupunkikehitykselliset tavoitteet, sekä korttelin kehittämisen tavoitteet ja koko keskusta-alueen pyrkimys elinvoimaisuuden, vetovoiman, ja viihtyvyyden lisäämiseen (Tengbom Eriksson 2014). Arvioin kaupunkikuvallisin komponentteittain Kuninkaankatu 22:n vaikutusta kaupunkikuvaan omin silmin kadulta havainnoiden.

Paikan henki

Kuninkaankatu on Tampereella erityinen tiiviin umpikorttelikaupunkirakenteen sisällä oleva kävelykatu. Se on poikittaissuuntainen Hämeenkadun suhteen ja sen käytössä on torimaisia piirteitä. Kuninkaankatua leimaa sen etelä-pohjois -suuntainen kuljettavuus. Kävelykatualue on suhteellisen tiivis ja suora. Kuninkaankatu 22:n paikkaa leimaa kävelykadun ja sitä katkaisevan liikennöidyn poikkikadun välinen risteysalue. Risteys on valoisa, avara ja vilkas.

Kadulle päin tarkastelijalle näyttäytyy voimakkaimmin korotus ja viereisen tontin rakenteilla olevan korkean kerrostalon työmaa. Silmin voi havaita helposti, että nyt rakennetaan suuremmalla volyymillä kuin aikaisemmin. Tuore arkkitehtuuri on raikasta, ja korttelisuunnitelmassa mainitut tavoitteet elinvoimaisesta, vetovoimaisesta ja viihtyisästä luonteesta näyttävät ensisilmäyksellä toteutuvan.

Katse kiinnittyy uuteen korotukseen, joka tuntuu raikkaalla ilmeellään antavan koko risteysalueelle tunnistettavan leiman. Kävelijät soljuvat kadun puistomaisten elementtien lomassa laatoitetulla kadulla askareittensa luokse. Ylemmissä kerroksissa näkyy olevan joitakin toimistotiloja, katutasossa on erikoisliikkeitä, ravintoloita, kirpputorikin. Tunnelma on vilkas ja eloisa, suorastaan reipas. Päiväsaikaan aktiivisia toimintoja on paljon, kuten työtä, ohikulkua, kauppoja ja satunnaista torielämää kadulla.

Tilallisuus

Katutaso tuntuu kaventuvan kohteen kohdalla johtuen tilallisesta tiiveyden muutoksesta. Tämä painottaa korotuksen juurella olevaa katutilaa erityiseksi suhteessa ympäristöönsä. Syntyy valkea kuilu kohta, joka avautuu monisuuntaiseen risteykseen. Vaikutelma on valoisa ja jylhä, vaikkakin kevyt.

Kerroksellisuus

Katualueen kerrostuneisuus ei näyttäydy ilmiselvänä, vaan siistinä ja hienovaraisena. Ympäristön eri ikäiset rakennukset mahtuvat elämään rinnakkain erilaisuudestaan huolimatta. Kuninkaankatu 22:n alkuperäisen rakennuksen parhaat puolet on todella taiottu esiin. Tunkkaisuus on tiessään, ja tilalla on tyylikäs, ilmeikäs ja ajallisesti kerrostunut moderni kokonaisuus. Ympäristön eri ikäiset rakennukset eivät muodosta hierarkiaa, jossa uusimmat rakennukset olisivat siisteimpiä, ja vanhemmat kuluneempia tai huonokuntoisempia. Kohteen remontoitu julkisivu toimii esimerkkinä, kuinka eri aikakausien arkkitehtuuri voi hyvin huollettuna toimia raikkaana osana monimuotoista kaupunkikuvaa.

Mittakaavallisuus

Kuninkaankadulla on ollut melko yhtenäinen katujulkisivujen korkeuden mittakaava. Korotuksen luoma suuri massa rikkoo sen puhkaisten kuplan. Massallisia rakeita tulee kaupunkikuvaan lisää. Vaikka rakennuksen kokonaismassa kasvaa, se pilkkoutuu pienempiin osiin. Katutason liikkeet, seinän pintamaisuus ja kattokerros muodostavat omat erinäiset osionsa. Näin ollen mittakaava pilkkoutuu pienemmäksi, vaikka korkeutta kasvatetaan. Mittakaavallisuuden spektriä on kasvatettu molempiin suuntiin, ja tämä tekee kaupunkikuvasta eheämmän.

Ihminen tuntee itsensä tiiveyden kohdassa pieneksi. Suuren kaupungin meiningin tuntua Tampereella, tiivis ja korkea. Katutason liikekerros ja kadun materiaalin mittakaava, katukalustus mahtuvat luontevasti osaksi mittakaavamaailmaa,

Materiaalin tuntu ja väri

Julkisivun vanha osuus on melko kiiltävä ja uusi on pinnaltaan mattamaisempi. Katon pelti ja rappaus ovat selvästi aistittavissa. Maantason laatoitus, liikekerroksen lasisuus, seinän kiiltävyys, mattarappaus, musta pelti, puut oksineen, puiset penkit, kadun kaivonkannet ja roskikset maalaavat eläväisen materiaalien kirjon kadulle.

Värimaailma on raikas ja maanläheinen. Kadun päällystys on punertavaa laatoitusta, ja valkeaharmaat rakennukset ja mustat katon peltiosat antavat raikkaasti tilaa muille maanläheisille väreille. Värimaailman ollessa hillitty, erilaiset tekstuurit mahtuvat kaupunkikuvaan rinnakkain.

Näkymät

Rakennus ryhdistää koko risteysaluetta ja näkyy kauas moneen suuntaan. Kohde muodostaa itsenäisesti kiinnostavia katunäkymiä. Korotuksen muodostama räystäslinjan katonäkymä kadun yllä muistuttaa raikkaalla tavalla nykyarkkitehtuurissa jokseenkin unohduneiden ylänäkökymien olemassaolosta. Kuninkaankadun talojen arkkitehtuurissa ja risteysalueella on voimakkaat suuntaukset. Katunäkymiä on neljään eri suuntaan korotuksen juurelta havainnoidessa.

Salaperäisyys, yllätyksellisyys, runollisuus

Kuninkaankatu 22:n korotus erottuu ilmeensä raikkaudella. Yläosan veikeys korvaa alaosan tavanmaisuuuden. Julkisivun suunta-aiheet vaihtelevat ilahduttavasti. Lamellitalo on lähtökohtaisesti massaltaan suorastaan tymeä, mutta täydennysosa tuo mukavasti

muotoa ja kappalemaista massaa elävöittäen koko rakennuksen muotokieltä. Näin saa Kuninkaankatu nimensä mukaisesti ”kruununsa”. Katto on arkkitehtuurin yksi alkuperäisimpiä arkkityyppejä käsitteenä. Näin selkeää käsitteellistä elementtiä tuodessa aiemmin jokseenkin anonyymiksi koettuun ympäristöön voidaan selkeyttää yleistä kaupunkikuvalista kokemusta. Katolla on tietty rauhoittava mielikuvallinen merkitys, sillä sen käsitteellinen ulottuvuus suojaavuudesta on helposti lähestyttävä.

Erilaisten toimintojen tuomisella ratkaisuun ei ole revitelty. Korotus sisältää hyvin selvästi lähinnä asumista. Tämä tekeekin paikkaan yksityisen ja inhimillisen leiman. Varsinkin pihan puolelle näkyvät parvekkeet viestivät, että rakennuksessa asutaan. Hektisen kävelykadun ylle sijoittuvat kodeiksi näyttäytyvät asunnot tuovat katutasolle herkkyyttä. Arkkitehtuurin detajjikka muuttuu ylhäällä suloiseksi ja tahattomaksi. Ranskalaisten parvekkeiden kaiteille on ripustettu kukkapurkkeja ja pyyhkeitä kuivumaan. Tämän kaltainen inhimillinen, tahaton herkkyyys sopii raikkaasti tamperelaiseen kaupunkikuvaan.

6. PÄÄTELMÄT

6.1 Kaupunkikuvan laatu

Kattorakentamisella on merkittävät mahdollisuudet lisätä kaupunkien viihtyisyyttä ja elävöittää katutilaa. Kaduista tulee vilkkaampia, sekä kaduille muodostuu yläilmoihin merkittäväksi maisemaksi kattojen muodostama yllätyksellinen kerrostuma. Samalla eheytetään ja virkistetään kaupunkikuvaa tilallisesti ja paikan identiteettiä kohottaen. Tämä lisää kaupungin houkuttelevuutta.

Kattorakentaminen vaikuttaa kaupunkikuvaan nykyaikaisten kaupunkisuunnittelun ihanteiden mukaisesti kerroksellisuutta, monimuotoisuutta ja moniarvoisuutta lisäten. Kattorakentaminen levittäytyy kaupunkikuvaan pieninä lisäyksinä sinne tänne syventäen kaupunkikuvan kokemuksellisuutta. Kattorakentaminen rikkoo modernismin kaupunkisuunnittelun perinteitä ja sen yläilmaluonne nostaa katseen tienpinnasta havainnoimaan koko ympäristöä.

6.2 Arvot

Kaupunkikuva koostuu arvoista. Ullakko- ja kattorakentamisella voidaan arvojen tasolla eheyttää perinpohjaisesti koko kaupunkikuvaa nivoen yhteen kaikki historian eri aikakaudet. Näin uusien ja vanhojen arvojen välille ei synny rakennetussa ympäristössä näyttävää räikeää ristiriitaa, vaan ne muodostavat eheän ja moninaisen kokonaisuuden. Mitään aikakautta ei pyritä historiastamme pyyhkimään, vaan annamme juurtemme näkyä.

Rakennettu ympäristö on aina monumentti jollekin. Juuri 70-luvun tasakattolamellit edustavat tasapäistämisen ajatusta, ja ovat kaupunkeihimme syvään juurtunut monumentti tälle historiamme aikakaudelle ajatuksineen. Lähihistoriaamme on vaalittava, vaikka vanhat ideaalit yhtenäistämisestä tuntuisivatkin tunkkaiselta ja vanhanaikaiselta. Siksi on kaunis ajatus antaa näille tasakatoille katto ja tehdä niistä tuoreita ja kauniita. Kattorakentamisella otamme lempeästi haltuun aliarvostetun lähtötilanteen, ja täydennämme sitä nykypäivään sopivaksi uusien moninaisempien arvojen mukaan, vanhan hyviä puolia kuitenkin unohtamatta tai niitä peittäen. Tämä on erittäin hellävarainen tapa muokata ympäristöä ja luoda sopusointua historian ja nykyhetken välille. Näin on mahdollista

ympäristön keinoin rakentaa siltoja eri aikakausien arvojen välille, vaikka ne olisivatkin ristiriidassa keskenään.

Kattorakentaminen on suhteellisen rajattu ja selkeä komponentti kaupunkikuvassa. Näin ytimekkääseen konseptiin kääritty moniarvoinen tapa uudistaa ja elävöittää kaupunkia on perustavanlaatuisella tasolla tehokas jalostamaan kaupunkikuvaa eheäksi kokonaisuudeksi. Kun kaupunkikuvalliset arvot saadaan järjestykseen, ja kun ympäristö on fyysisesti ilmeeltään selkeä ja huollettu, saavutetaan kaupunkikuvallista koheesiota.

LÄHTEET

Arkkitehtistudio M&Y Moisala & Yläanttila, 2013. Ullakkorakentamisselvitys Tampereen keskusta-alueella, Tampereen Kaupunki

Cullen, G., 1971. The Concise Townscape. 2. painos. Lontoo: Becces and Colchester

Lynch, K., 1960. The Image of the City. Cambridge, Massachusetts: massachusetts Institute of Technology

Tamminen A., 2008. Jotain uutta, jotain vanhaa, jotain aivan muuta. Diplomityö, Tampereen Teknillinen Yliopisto

Tengbom Eriksson Arkkitehdit, 2014. Kortteli 13 korttelisuunnitelma. Tampereen kaupunki